

Roentgen, Gerhard

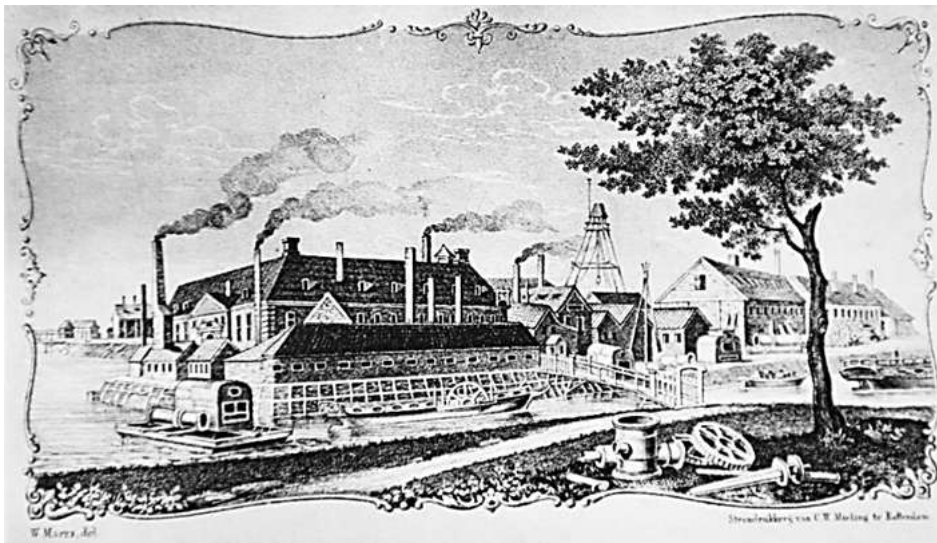
1795-1852

Geboren in Esens (D)

Scheeps- en machinebouw

Werktuigbouwkundige

In 1823 richt Gerhard Moritz Roentgen met hulp van enige kapitaalcrachtige ondernemers en koning Willem I de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (NSM) op. De NSM op haar beurt richt ten behoeve van reparatie en nieuwbouw van stoomwerktuigen, voor de eigen vloot en voor de marine in 1825 een machinefabriek op onder de naam 'Etablissement Fijenoord'. De machinefabriek wordt gevestigd in het voormalige 'Pesthuis'. In 1826 wordt de eerste stoommachine gebouwd, terwijl voor het maken van stoomketels een ketelmakerij wordt ingericht.

Gerhard Moritz Roentgen vestigt in 1825 in het voormalige Pesthuis (het hoge gebouw) de scheepswerf en machinefabriek Fijenoord. De situatie op de afbeelding dateert van 1890. Steendruk naar een tekening van W. Maers.

Gerhard Moritz Roentgen is geboren in het Duitse Esens op 7 mei 1795. Hij is het vierde kind van

Sophia Tischbein en Ludwig Roentgen, luthers predikant en inspecteur van het arm- en weeshuis. Tot zijn 13^e woont hij in Esens een stadje in Oost-Friesland. In 1808 meldt hij zich bij het Koninklijk Instituut der Marine, waar hij als adelborst wordt opgeleid tot zeeofficier. Deze instelling is gevestigd in het 'Stadsgebouw', het voormalige 'Pesthuis', op het eiland Feijenoord in Rotterdam. Vanwege de slechte bouwkundige staat van het gebouw verhuist het instituut op 1 november 1809 naar Enkhuizen.

In 1810 neemt hij als zee-aspirant 2e klasse dienst bij de marine. Het Koninkrijk Holland is in handen van Lodewijk Napoleon en hij komt dus in Franse dienst. Hij wordt gestationeerd in het Franse instituut voor de marine in Toulon. Als Nederland in 1813 weer zelfstandig wordt, blijft hij bij de marine, maar nu ten dienste van wat in 1815 het Koninkrijk der Nederlanden gaat heten. Hij maakt gestaag carrière en vanaf 1818 wordt hij regelmatig naar Groot-Brittannië gezonden om de moderne scheepsbouw te bestuderen. Het is de tijd waarin de eerste stoomschepen van de helling glijden. Roentgen ziet de grote mogelijkheden van de stoommachine en pleit voor de inzet van stoomschepen in Nederland. Hij trekt in 1823 de aandacht van koning Willem I met zijn inzichten over het gebruik van stoomschepen op de Nederlandse binnenwateren. De koning benoemt hem tot 'adviseur voor zaken van werktuigkunde'. In die functie vertrekt hij andermaal naar Groot-Brittannië, nu op een geheime missie. Het is in Engeland bij wet verboden kennis te exporteren, dus juridisch gaat het om bedrijfsspionage. Zijn rapportage in 1824 is de verhandeling *Memorie over het nut, dat uit de toepassing van stoomwerktuigen op schepen van oorlog zou kunnen getrokken worden*. In 1825 wordt hij voor zijn verdiensten benoemd in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

De rapporten van Roentgen zijn de aanzet tot grote veranderingen bij de marine en het is het begin van de modernisering van de Nederlandse scheepsbouw. Zijn pleidooi om schepen geheel uit ijzer te vervaardigen, of op zijn minst het deel boven de waterlijn met ijzer te pantseren valt slecht bij de commissie die zijn aanbevelingen moet beoordelen. Desondanks krijgt hij 'buitengewoon eervol' ontslag bij de marine.

Vanaf 1823 is Roentgen betrokken bij de oprichting van de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, waaraan hij tot kort voor zijn dood als technisch directeur verbonden is. De maatschappij vestigt zich in Rotterdam. Al spoedig heeft de rederij lijnen naar Antwerpen, Londen, Keulen en Nijmegen. De bouw van de schepen wordt vooralsnog aanbesteed bij werven in de omgeving. De stoommachines komen uit de fabriek van de Brit John Cockerill in Seriang (B).

Roentgen bouwt al snel het 'Etablissement Fijenoord' op, pal naast het Pesthuis waar eerder de marine-opleiding is gevestigd. Het Pesthuis is al door de vorige gebruiker voorzien van een kleine ijzergieterij, zodat van het begin af aan de mogelijkheid bestaat de nodige onderdelen te gieten. Het etablissement is een scheepswerf annex reparatiewerkplaats en machinefabriek. Maar voor Roentgen is het vooral de plek waar hij zijn vernieuwende ideeën voor de scheepsindustrie in de praktijk kan brengen. Onder zijn leiding wordt een compound-stoommachine ontwikkeld en gebouwd. Hij krijgt er patenten op in Engeland, Frankrijk en Pruisen. Deze machine heeft een verbeterd brandstofgebruik en is beter te regelen. Het heeft een redelijk succes, maar uiteindelijk is de betekenis niet erg groot.

Roentgen treedt op als adviseur en constructeur voor de Keulse Stoomvaart Maatschappij en voor de Gutehoffnungshütte in Sterkrade (D). In 1839 bouwt hij het eerste zeegaande stoomschip voor de Nederlands-Indische marine. Vrij snel volgen opdrachten voor de bouw van Franse en Russische oorlogsschepen. Tot 1849 is Roentgen de drijvende kracht achter 'Fijenoord' en de NSM, maar zijn geest begeeft het. De laatste jaren van zijn leven verblijft hij in het *Provinciaal geneeskundig gesticht voor krankzinnigen Merendaal* bij Bloemendaal. In 1852 overlijdt hij op 57-jarige leeftijd.

Fijenoord bouwt een positieve reputatie op en de orderportefeuille in de jaren veertig van de negentiende eeuw toont een internationale belangstelling en laat een diversiteit aan opdrachten zien. Een eeuw lang kent de werf goede en slechte tijden. Het jaarverslag over 1926 laat zien dat de winstmarges in de scheepsnieuwbouw laag zijn vanwege de hevige concurrentie. Het is de opmaat voor het zoeken naar samenwerking, want als de winstmarges al zo laag zijn in de goede jaren, wat wordt het dan in mindere tijden? Met Wilton wordt in 1927 een samenwerkingsovereenkomst gesloten en in 1929 gefuseerd. In 1932 worden de bedrijfsactiviteiten van Fijenoord verplaatst naar Schiedam en geïntegreerd met het Wilton-bedrijf, met uitzondering van de gieterij die nog tot 1964 in bedrijf is gebleven op Feijenoord.

De ijzergieterij van Fijenoord in vol bedrijf in 1929 het jaar van de fusie met Wilton.

Lit. & bron.: M.G. DE BOER, *Leven en bedrijf van Gerhard Moritz Roentgen, grondvester van de Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij, thans Maatschappij voor Scheeps- en Werktuigbouw "Fijenoord", 1823-1923* (Groningen, 1923); G.P.J. Verbong, P. van Overbeeke, 'De compound-stoommachine', in: *Geschiedenis van de Techniek in Nederland, Techniek, beroep en praktijk*, (Zutphen 1994) p. 223 - 241, Wikipedia: *Gerhard Moritz Roentgen* (aug. 2026)